

Паспартынын муниципал казналык учреждениезинин тозолмозинин
орто текши уредулу школы

«Корулген» МО-нын <u>С.М.Топчина.</u> Протокол № 1 27. 08. 2026 j.	«Жарадылган» Директордын ордынчызы УВР <u>Л.В.Уханова</u> 27. 08. 2026 j.	«Жоптоп жадым» Директор <u>А.В.Байжигитов</u> Приказ №105 28. 08. 2026 j.
--	--	---

10- чы класска алтай литературала иштеер

программа

Тургузаачызы алтай ле литературанын
литературанын
уредучизи Тадышева М.А.

Паспарты журт, 2026 j.

I.Жартамал сөс.

«Алтай литература» деп үредү предметтин программазы 10 -чы класстын уренчиктерине келиштире тургузылган. Берилген программанын тозолгозинде «Балыкту Жулдын муниципал бюджеттин учреждениезинин төзөлмөзинин орто текши үредүлү школынын» төс үредү программазы, З.С.Казагачева, Н.М.Киндикова тургускан (« Алтай литературанын программазы 5-11 класстар» Горно-Алтайск, 2005 ж.) программазы салынган.

Үредү-методикалык комплекс:

1. Бурулова М.М., Киндикова А.В., Санина Н.Н. Алтай литература. 10 класс -Горно-Алтайск, 2012.
2. Бурулова М.М. Алтай литература (кычырар бичик). 1-кы болук- Горно-Алтайск, 2019.
3. Бурулова М.М. Алтай литература (кычырар бичик). 2-чи болук.-Горно-Алтайск, 2019.

Программа бир канча чокым бөлүктөрдөн турат:

- Жартамал сөс.
- Курсты уренеринде јединетен турулталар.
- Үреду предметтин ондайы.
- «Алтай литература» деп үредү предметти темаларла пландаары.
- Темаларла пландаарынын тузедулери.

Литературалык уредунин **амадузы** –чумдемелдин учурында салынган когус-энчиле таныжары. Кижиле Сос тос ајаруда болгонын чокымдап, текстти ширтеп, кееркедим состин ийдезине, сур-кеберлердин јажыдына, ойгорлык шуултенин учурына анылу ајару эдери.

Бу амадуга једерге

- 1)торол ло телекейлик литератураны кычырар ла уренер;
- 2)чумдемелди танынан аайлаарга темигер;
- 3)литературада калыктын, текши кижиликтин сурактары тургузылганын ондоор;
- 4)уренчиктин культуразын кодурер, кееркемелге куунду болорын кичеер;
- 5)уренчиктин чумделге – јайаанын оскурер, бойы чумдеерине тазыктырар, кееркедим санаазын, сезимин ойгозор;
- 6) литературалык эрмек-куучынын кенидер;

10-чы класстын программазы литературанын 20-30 жылдарда жарамыкту айалга тозолгони, литература ла кееркемел онжиккени. Чумдемелдердин тематиказы, жанрлары, кееркедим кеми байынаны. Жанжыккан темаларды јанырта корори. 40-50-чи жылдарда литература фольклордын кемиле чумделгени. Јаан јашту ла јууда турушкан бичиичилердин (Ч.Чунижеков, С.Суразаков, А.Саруева, И.Кочеев, И.Шодоев, ло о.о.) салымы ла чумделгеzi. Эмдиги ойдин литературазы. Тос будумдери ле жанрлары. Бичиичилердин корум-шуултези јанырганы, тематиказы, жанрлары байыганы, литературанын кееркедим кеми јаранганы.

II.Курсты уренеринде јединетен турултатар.

«Алтай литература» деп уреду предметти уренип, уренчиктердин јединетен турултазы федерал эл – теергелик уреду стандарт аайынча уч будумду болот: уренчиктин озумиле колбулу (личностный) турултатар, текши уреду эдилгелерле колбулу (метапредметный) турултатар, предметле колбулу (предметный) турултатар.

Уренчиктин озумиле колбулу (личностный) турултатар:

- уренчиктердин когус санаазын байыдары ла эстетический корумин элбедери;
- уренчиктер бойынын угы- този керегинде билери, ос (этникалык) корумин элбедери;
- уренчиктин торолине чындык куунин таскадары, торол литературазын билери ле алтай бичиилерле оморкооры;
- башка – башка јетирулерле иштеп билери (созликтер, энциклопедиялар, интернет-ресурстар);
- алтай элдин ос литературазын, туукизин, культуразын билери;
- Россия ичинде элдердин байлыгыла, культуразыла колбулу билгирлерле таныжып, текшикижилик учурын јартап билери;
- оско калыктардын литературазын билип, учурын ондооры;
- јаны билгирлер аларына белен, јилбиркек уренчик таскадары.

Текши уреду эдилгелерле колбулу турултатар:

- чумдемелде кодурген сурактын каруузын табып, берилген материалды чокым ондооры;
- туп – шуулте чыгарып билери;
- ылгап, текши шууп билери;
- уренчик бойынын алдына уреду амаду тургузып, ого јединер аргаларды темдектеп билери;
- кандый бир айалга керегинде келиштире эртеден шуулте (гипотеза) айдып, ол шуултени темдектер ажыра быжулаары;
- бойынын ижин чокым пландаары, јилбузин јарт билери;
- башка-башка будумду бичиктерле танынан иштеп билери.

Предметле колбулу турултатар:

- алтай литературанын чумдемелдерин билери;

- чумдемелдин тематиказын, тургузылган курч сурактарын, литературанын теориязын, алтай литературанын уйеленгенин билери;
- чумдемелге ылгамал откурери, тундештиру иш откурери;
- автордын куунин јартап билери;
- литературанын будумдерин ылгаштырып билери, текстке јуук куучындап билери, текстле иштеери, куучын тургузып билери;
- литературалык ондомолдорды билери -кееркедим чумдемелди ылгаарында бичилген ойи ле элдик учурын анылап билери - кееркедим чумдемелде сюжеттин болуктерин ылгаштыары, композицияны, кееркедим эп-аргаларды, оlorдын текстте учурын јартаары.кол текстти текшикижилик ле элдик учурын анылап билери - кееркедим чумдемелде сюжеттин болуктерин ылгаштыары, композицияны, кееркедим эп-аргаларды, оlorдын текстте учурын јартаары.

III.Ўредү предметтин ондайы.

Регионал базисный учебный планда 10-чы класста алтай литератураны уренерине 68 час берилет:
 чумдемелди уренерине - 50 час
 тил темиктирерине - 16 час
 јыл туркунына уренгенин такып корорине - 2 час.

№	Ондайы	Бастыра канча час берилген	Тил темиктирерине канча час берилген
1.	Кире сос	1ч	
2.	Актуга јабарлаткандардын салымы ла чумделгеzi. А.С.Толток.	1ч	
	А.П.Чоков.	1ч	
4.	П.А.Чагат-Строев	3ч	2ч
5.	П.В.Кучияк	9ч	4ч
6.	Алтай ла орус литературанын колбулары.	6ч	
7	Ч.А.Чунижеков	4ч	2ч

8.	Ј.Т.Бедюров	2ч	1ч
9.	Ч.И.Енчинов	4ч	2ч
10	С.С.Суразаков	8ч	3ч
11	А.Ф.Саруева	2ч	2ч
12	И.П.Кочеев	2ч	
13	И.В.Шодоев	7ч	2ч
14	Јыл туркунына отконин корори	2ч	

Кире сос. 20-чи јылдардагы эл-јондык ла литературалык айалга. Литература ла культуранын озуми. Баштапкы газеттер («Кызыл солун табыш», «Кызыл Ойрот» ло о.о.), школго керекту бичиктер.

Каланаков Н.А. Алтайдын эн баштап уренер бичиги. М.В.Мундус-Эдоков «Ойрот –школ», «Тан чолмон» Чумдемелдин тос темазы Улу Октябрь ла Совет јан,бичик-биликке уренери.

П.А.Чагат-Строев.Салымы ла чумделгези.Лирикада кижинин ал-санааларын једимду коргускени.«Кууктин уни», «Уредуни кичеелдер». П.А.Чагат-Строев-алтай туујынын тозоочизи. «Кара-Корум». Туујынын тос геройы-албаты болгоны.

П.В.Кучияк. Јуруми ле эткен ижи.Калыктын оос поэзиязын јууганы,кепке базып чыгарарында эрчимду турушканы. П.В.Кучияктын лириказы. Кижинин куун-санааларын сур-кебер ажыра јетирерге ченешкени.(«Алтай», «Кадын»,ло о.о.) П.В.Кучияктын туујыларынын учуры. «Јанардын олуми».

Бичиичинин куучындарынын тос темалары,шуултези ле кееркедими.(«Темир ат», «Аза-Јалан») «Адыјок»-баштапкы алтай романнын тозолгози.

П.В.Кучияктын драматургиязы. «Уч кыс», «Чейнеш», «Одуп болбозын», «Эки гвардеец».

Алтай литератураны орус тилге кочургени. (Е.Стюарт,А.Смердов,И.Е.Ерошин,К.Л.Лисовский, И.А. Мухачев,М.С.Шагинян).

Ј.Т.Бедюровтын јуруми.Улгерлери. «Алтай јуучыл јанары», «Эне-Торол Алтайым!» Улгердин тос шуултези, чумделген кеми.Прозазынан. Алтай јуучылдын сур-кебери улгерчинин дневниктеринде (Фронттогы кунлик дневнигинен алынган узуктер)

Ч.И.Енчиновтын јуруми. Онын улгерлеринин анылузы.

Ада-Торол учун Улу јуунын кийниндеги айалга.Литература ла культуранын озуми.Эл-јоннын јадынынын орныкканы.

Бичиичилердин экинчи бастырасоюз курултайы (1954) .Сибирьдин бичиичилеринин јууны.

Јуунын кийниндеги алтай бичиичилер.(В.Качканаков,Ч.Чунижеков,И.Кочеев,А.Саруева,С.Суразаков,И.Шодоев ле о.о)

Ч.А.Чунижековтын јуруми ле чумделгеzi. Улгерлери: («ТуулуАлтайымда», «Тракторист», «Кырачынын сози»)

Прозазы. « Јайзаннын јаргызы» деп куучыннын тос темазы ла шуултези. «Мундузак»- автобиографиялык повесть. Тос геройдын сур-кебери чындык јуралганы.Орус ла алтай калыктын најылыгы коргузилгени.

А.Ф.Саруеванын јуруми ле чумделгеzi.Улгерлеринде («Алтай керегинде кожон», «Сууш керегинде кожон», «Память о войне», «Научи меня» (кочургени Г.Володиннин).

Поэтессаннын прозазы. «Кижы ырыска туулган» деп чумдемелинин учуры.А.М. Горькийдин «Эне» деген романын алтай тилге кочургени.

И.П.Кочеевтин јуруми ле чумделгеzi. Балдарга учурлалган бичиктери.Бичиичинин прозазынын анылузы («Чумеркек бака», «Эделвейс) Орус тилге кочурилген чумдемелдердин чындыйы.

С.С.Суразаковтын јуруми ле чумделгези.Јарлу шинжучи ле бичиичи.

Улгерлик јуунтылардын ууламјызы.Лириканын тос темалары «Торол Алтайыма», «Туулардын ээзи» , «Андый албаты бар!»

Басняларында М.В.Чевалковтын ,М.В.Мундус-Эдоковтын јанжыгуларын улалтканы. «Аргымак» деп туујыда калыгы, Тороли неден де баалу деп шуулте.Амыр-энчу ле јайымы учун тартыжу.

С.С.Суразаковтын прозазы. Куучындарынын тургузылган будуми. «Аднай» деп куучыннын учуры.

И.В.Шодоевтин јуруми ле чумделге јолы. Улгерлери («Јанарым», «Уч-Сумер») Чорчоктор ло куучындар чумдегени.Олордын тос темазы ла шуултези.

Туукилик романдардын («Кызаланду јылдар», «Тан алдында») тозолгози. Эске алыныштарды ла калыктын оос чумдемелдерин једимду тузаланганы.Тос геройлордын (Карчага,Чече,Туукей) сур-кебери чындык јуралганы.Уй улустын ак-чек санаазы,амадузы,Јанар ла Карчаганын јаркынду суужи. Романда оштулердин кылык-јаны.

«Тан алдында» деп чумдемелде Туулу Алтайда революция ла Совет јан тургузылганы.Камылдынын сур-кебери.Орус ла алтай калыктын најылыгы,јаны јурум учун омо-јомо тартышканы.Чын болгон керектер ле бичиичинин табынгыры (вымысел).

«Олумди јенип»-Ада-Торол учун Улу јуу ойине учурлап чумдеген повесть.Автордын тили. «Карас» деп пьесада омолик учун тартыжу коргузилген

IV.10-чы класска «алтай литература» деп үредү предметти темаларла пландаары

Предмет: алтай литература.

Класс: 10

Ўредүчи: Тадышева Марина Альбертовна

Ўредү планда частардын тоозы:

Үйл туркунуна 68 час, недеде 2 час

Тил темиктирине 18 час берилген

Үренер бичик: Бурулова М.М., Киндикова А.В., Санина Н.Н. Алтай литература. 10 класс -Горно-Алтайск, 2012.

Бурулова М.М. Алтай литература (кычырар бичик). 1-кы болук- Горно-Алтайск, 2019.

Бурулова М.М. Алтай литература (кычырар бичик).2-чи болук.-Горно-Алтайск,2019.

№	Болуктердин ле темалардын аттары.	Частардын тоозы	Откурилген ойи.	
			План аайынча	Чын откурилгени.
	1. Кире сос-1ч.			
1ур	Туулу Алтайда эл-јондык ла литературалык айалга	1		
	Актуга јабарлаткандардын чумдемелдери.			
	2. А.С.Толток – 1ч.			
2ур	Актуга јабарлаткан бичиичилердин салымы. Иван Семенович Толтоктын јүрген ле чүмдеген ойлори.	1		
	3. А. П. Чоков – 1ч.			
3ур	Алексей Павлович Чоковтын јүрген ле чумдеген ойлори.	1		
	4. Павел Александрович Чагат-Строев-3ч+2ч(т.т.)=5ч			
4ур	П.А.Чагат-Строевтин чумделге јолы. Улгерлежи.	1		
5ур	«Кара-Корум» деп туујыда туукилик керектер коргузилгени.	1		
6ур	Туујынын тос геройы- албаты	1		
7-8ур	Тил темиктирери.Чумдемел ишке белетеери. Чумдемел иш. «П.А.Чагат-Строев-чындык туујынын тозоочизи»	2		
	5. Павел Васильевич Кучияк-9ч+4ч(т.т.)=13ч			
9ур	П.В.Кучияк – алтай албатынын чындык уулы.	1		
10ур	П.В.Кучияктын лириказы	1		

11ур	Озогы јурум «Јанардын олуми» деп туујыда.	1		
12ур	П.В.Кучияктын куучындары. «Ӗскӗс – Уул»	1		
13ур	Куучыннын композициязынын анылузы.	1		
14ур	«КИМ» деп сӗр-темдектин чумдемелде ле тӑс геройдын јӗрӗминде учуры.	1		
15- 16ур	Тил темиктирери. Чумдемел ишке белетеери. Чӗмдемел иш « «Ӗскӗс –Уул» деп куучында кижинин ич-санаалары кубулталу коргузилгени»	2		
17ур	Кунлик бичимелдеринен алынган узуктер.	1		
18ур	П.В.Кучияктын драматургиязы. «Чейнеш»	1		
19ур	Пьесанын тургузылган будуми ле кееркедими.	1		
20- 21ур	Тил темиктирери. Чумдемел ишке белетеери. Чумдемел иш. «Чейнеш – јайымга, чындыкка, јайым суушке јуткиген јиит»	2		
6. Алтай ла орус литературалардын колбулары-6ч				
22ур	Е.К.Стюарттын чумдеген ойлори.	1		
23ур	К.Л.Лисовскийдин јурген ле чумдеген ойлори.	1		
24ур	И.Е.Ерошиннин чумделге јолы.	1		
25ур	И.А.Мухачевтин чумделге јолы.	1		
26ур	М.С.Шагиняннын чумделге јолы.	1		
27ур	А.Л.Коптеловтын јурумдик јолы.	1		
Ада-Торол учун Улу јуу ойиндеги ле јуунын кийниндеги литература				
7. Чалчык Анчинович Чунижеков-4ч+2ч(т.т.)=6ч				
28ур	Ч.А.Чунижековтын чумделге јолы. Улгерлеринин тос темазы, кееркедим кеми.	1		
29ур	«Јайзаннын јаргызы» деп куучыннын тос темазы ла шуултези.	1		
30ур	«Мундузак» – автобиографиялык повесть.	1		
31ур	Тос геройдын сур-кебери	1		
32- 33ур	Тил темиктирери. Чумдемел ишке белетеери. Чумдемел иш «Мундузак» деп повестьте кижинин ле ӧйдин, чындык ла тӑгӗннин сурактары».	2		

	8. Јана Тодошевич Бедюров-2ч+ 1ч(т.т.)=3ч.			
34ур	Ј.Т.Бедюров – поэт-фронтовик.	1		
35ур	Алтай јуучылдын сур-кебери Ј.Т.Бедюровтын кўнлик бичимелдеринде.	1		
36ур	Тил темиктирери. Улекер иш «Ада-Торол учун Улу јуу керегинде улгерлер»	1		
	9. Чот Иванович Енчинов-4ч+2ч(т.т.)=6ч			
37ур	Ч.И.Енчиновтын ўлгерлеринин поэтикалык анылузы.	1		
38ур	«Колында отту кыс» - туујы.	1		
39ур	Алтай драматургиянын баштапкы алтамдары: «Ай – Тана»	1		
40ур	«Ай-Тана» деп пьесада классовой тартыжу.	1		
41- 42ур	Тил темиктирери. Чумдемел ишке белетеери. Чумдемел иш «Алтай јуучылдын сур-кебери Ч.И.Енчиновтын чумдемелдеринде»»	2		
	10. Алексанра Федоровна Саруева-2ч+2ч(т.т.)=4ч.			
43ур	А.Ф.Саруеванын чумделге јолы, улгерлежи	1		
44ур	«Кижы ырыска туулган»- автобиографиялык повесть.	1		
45- 46ур	Тил темиктирери. Чумдемел ишке белетеери. Чумдемел иш «А.Ф.Саруеванын улгерлеринин анылузы»	2		
	11. Иван Петрович Кочеев-2ч			
47ур	И.П.Кочеевтин јурумдик јолы	1		
48ур	«Кижы-ол лирика, јўрек, санаа...» (Б.Суркашев) («Эдельвейс» деп куучын аайынча).	1		
	12. Сазон Саймович Суразаков-8ч+3ч(т.т.)= 11ч			
49ур	С.С.Суразаков јўрген ле чўмдеген ўйлўри.	1		
50ур	«Алтайым керегинде сўс» (поэттин ўлгерлери аайынча).	1		
51ур	Айдардын сур-кебери «Аргымак» деп туујыда.	1		
52ур	Тил темиктирери. «Бойынын јеринде кижы ырысту» деп эрмек-куучын ўткўрери.	1		
53ур	С.С.Суразаковтын проказы. «Аднај»	1		

54ур	Бичиичи роман деп жанрды ченеп баштаганы. «Чөбөлкөп».	1		
55ур	Персонажтардын сур-кеберинин анылузы («Чөбөлкөп» деп чүмдемел аайынча)	1		
56ур	Улалунун түүкизи «Улалу» деп романда.	1		
57ур	Романнын төс темазы, төс шүүлтези.	1		
58- 59ур	Тил темиктирери. Чүмдемел ишке белетеери. Чүмдемел иш «С.С.Суразаков – бичиичи ле шинжүчи»	2		
	13.Иван Васильевич Шодоев-7ч+2ч(т.т.)= 9ч			
60ур	И.В.Шодоевтин чумделге жолы, улгерлежи.	1		
61ур	«Кызаланду жылдар» - туукилик учурлу роман.	1		
62ур	Төс геройлордын сүр-кебери.	1		
63ур	Үй улустын ак-чек санаазы, амадузы.	1		
64ур	Романнын алтай литературада жери ле учуры.	1		
65ур	«Качук»- автобиографиялык чумдемел.	1		
66ур	Чүмдемелдин прототиби ле кееркедим сүр-кеберлери.	1		
67- 68ур	Тил темиктирери. Чүмдемел ишке белетеери. Чүмдемел иш «Калыктын салымы И.В.Шодоевтин чүмдемелдеринде»	2		
	14.Жыл туркунына отконин корори -2ч			
69ур	Кемнин сүр-кебери?	1		
70ур	Укаалу сөс ундылбас.	1		

V. Темаларла пландаарынын түзедүлери.

Өткүрилген өйи	Уроктордын темазы	Түзедүнин шылтагы	Түзедүнин сүмези	эп- «Жарадылган» директордын үредү ле таскамал аайынча ордынчызы

**ДОКУМЕНТ ПОДПИСАН
ЭЛЕКТРОННОЙ ПОДПИСЬЮ**

СВЕДЕНИЯ О СЕРТИФИКАТЕ ЭП

Сертификат 313488754026556811493600947686015338853493905976

Владелец Байжигитов Айдар Владимирович

Действителен с 14.04.2026 по 14.04.2027